

Јелена М. Влајнић, студент докторских студија
Универзитет у Београду
Правни факултет у Београду
jel.vlajnic@gmail.com

ПРАВНИ ОСНОВ УНИЛАТЕРАЛНЕ ХУМАНИТАРНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Сажетак: У овом раду биће изражено да ли у савременом међународном праву постоји правни основ за унилатералну хуманитарну интервенцију. Легалност унилатералне интервенције разматраће се са ситановицима међународног уговорног и међународног обичајног права, будући да су то два главна извора међународног права. Најпре ће бити обрађена извесна оцима иицања, као што су историјски развој концепција, појам и елементи појма хуманитарне интервенције. Затим ће бити анализирана Повеља УН као и извесни међународни документи како би се утврдило да ли у међународном уговорном праву постоји правни основ унилатералне интервенције. Полазна тачка анализе биће норма о забрани употребе силе садржана у чл. 2(4) Повеље УН, и биће изложени аргуенти у прилог и против екстензивног тумачења ове норме од стране појединих теоретичара. Након тога, анализираће се одредбе појединих међународних уговора за које у теорији влада мишљење да могу послужити као правни основ хуманитарне интервенције. Коначно, биће испитана пракса држава у циљу испитивања тачности тврдње да право на хуманитарну интервенцију припада корпусу правила обичајног права. Како су елементи обичајног правила пракса и свест о обавезности, пракса држава биће испитана са ситановицима оба ова елемента.

Кључне речи: Хуманитарна интервенција, Правни основ, Повеља УН, Међународно уговорно право, Међународно обичајно право.

1. ПОЈАМ И ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ДОКТРИНЕ

Концепт хуманитарне интервенције примарно је везан за XIX век и војне акције европских сила, припадница тзв. Свете алијансе, против Турске

у циљу заштите хришћанског живља на Балкану.¹ Зачетке мисли о допуштености хуманитарних интервенција можемо наћи и у делима историчара и филозофа раних цивилизација иако се, пре појаве хришћанства, хуманитарна интервенција није јављала као *per se* валидан разлог за прибегавање рату.² Ипак, појавом хришћанства оправдање ове установе базира се на религијској солидарности и потребом да се заштите припадници исте вере.

У XVI и XVII веку можемо наћи зачетке идеје о хуманитарној интервенцији, али сам концепт је углавном креација XIX века. Наиме, појавом политичког либерализма, нарочито концепта људских права, који су у 18. и 19. веку довели до успостављања првих уставних демократија (САД и неке земље Западне Европе), право на хуманитарну интервенцију је ојачано.³ Међутим, током прве половине XX века правна доктрина хуманитарне интервенције добија и прве противнике а број интервенција је опао.⁴ На то су утицале иницијативе да се употреба силе у међународним односима стави ван правне оправданости, а рат као средство у међународним односима безусловно забрани (Келог Брајанов пакт из 1928).

У XX веку, у складу са принципом неинтервенције, пракса интервенције из хуманитарних разлога углавном је напуштена. Доношењем Повеље УН унилатерална хуманитарна интервенција постала је илегална, јер члан 2 (4) забрањује све употребе оружане силе, изузев у одређеним случајевима (о чему ће касније бити речи). Легислативна историја Повеље показује намеру оних који су је састављали да учине забрањеним сваки разлог прибегавању употреби оружане силе, осим у случајевима експлицитно наведеним у Повељи.⁵ Ипак, и након што је употреба силе забрањена Повељом, дешавале су се интервенције правдане хуманитарним разлозима, али то су били изоловани случајеви без подршке шире међународне заједнице.

Распадом блоковске поделе света разни аутори и политичари, као и невладине организације, почели су отвореније да заговарају идеју да је стари концепт суверенитета превазиђен, и да је дозвољена оружана интервенција против државе чија влада озбиљно крши основна права својих држављана. Тако је настао концепт „новог интервенционизма“.⁶ Том приликом дошло је до оснивања доктрине „Одговорности за заштиту“ (eng. „*Responsibility to*

¹ Борис Кривокапић, „On the concept of humanitarian intervention and preventive self-defence“, *Adrias* 14(2008), 53.

² Небојша Раичевић: *Хуманитарна интервенција у међународном праву*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш 2008, 131.

³ Сава Савић, „Међународно право и хуманитарна интервенција“, *Међународни прроблеми* 1/2007, 10.

⁴ *Ibid.*

⁵ Barry M. Benjamin, „Unilateral Humanitarian Intervention: Legalizing the Use of Force to Prevent Human Rights Atrocities“, *Fordham International Law Journal*, 16/1992-93, 130.

⁶ Б.Кривокапић, 53.

Protect“). Наиме, као одговор на захтеве Генералног секретара УН Кофија Анана влада Канаде је, заједно са групом великих фондација, основала Међународну комисију о интервенцији и државном суверенитету која је 2001. год. саставила извештај под називом „Одговорност за заштиту“.⁷ Према извештају, суверене државе дужне су да заштите своје држављане од неизбежних катастрофа попут масовних убистава, силовања, глади, али ако нису способне или нису спремне то да ураде, та одговорност би требало да буде предата широј заједници држава. Ова „одговорност“ укључује три конкретне обавезе: превенције, реакције и обнове.⁸

У теорији не постоји сагласност око дефиниције хуманитарне интервенције. Може се чак рећи да дефиниција има колико и аутора.⁹ Као несумњиви елемент појма фигурира хуманитаризам, па се хуманитарна интервенција дефинише као акција чији је циљ заштита држављана државе против које се интервенише. Акција која је у питању подразумева употребу оружане силе, што искључује примену неких других мера политичке, економске или сличне природе. Оно што изазива највише неслагања приликом дефинисања јесте да ли у појам хуманитарне интервенције треба укључити постојање одобрења Савета безбедности.

Нема сумње да један део међународне заједнице сматра да је Савет безбедности овлашћен да у посебним случајевима поведе оружану акцију у одређеној земљи из хуманитарних разлога. По том гледишту, само таква интервенција је легитимна и може да се означи као „хуманитарна“.¹⁰ Са друге стране, многи сматрају да је хуманитарна интервенција било која оружана акција која се из хуманитарних разлога поведе против одређене државе. У том смислу није битно да ли је постоји одобрење Савета безбедности – битно је да су разлози за покретање интервенције хуманитарни.¹¹ Најзад, по трећем гледишту, хуманитарном може да се означи само она интервенција која се предузима од стране државе или групе држава без одобрења Савета безбедности. Образложење је да ако одобрење Савета постоји, онда је реч о дозвољеном изузетку од забране употребе силе који потпада под главу VII Повеље.¹² Онда нема потребе да се говори о некој посебној врсти интервенције, јер

⁷ The Responsibility to Protect, *Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, December 2001, доступно на адреси <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (16.05.2014)

⁸ Б.Кривокапић, 54.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*, 56.

¹¹ Вид. нпр.: Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects, Danish Institute of International Affairs, Copenhagen, 1999, http://subweb.diiis.dk/graphics/Publications/Andet/Humanitarian_Intervention_1999.pdf, 11

¹² Вид. нпр.: Kurre Grimstad., Humanitarian Intervention, Historical, Legal and Moral Perspectives, http://www.publiclaw.uct.ac.za/usr/public_law/LLMPapers/grimstad.pdf, 6.; Robert

правни основ постоји у Повељи. Нама се чини да је овакво становиште исправно, и да је за дефиницију хуманитарне интервенције одређујуће непостојање одобрења Савета безбедности. Такве интервенције (које се спроводе без одлуке СБ) називају се унилатералним.

Оружана интервенција на основу одлуке Савета безбедности, у смислу Главе VII Повеље, представља дозвољени изузетак од когентног правила о забрани употребе силе. Савет безбедности такву одлуку може донети у случају тешких и масовних повреда људских права, под општим условима неопходним за предузимање колективних мера од стране Савета безбедности. Али, тада префикс „хуманитарна“ има превасходно дескриптивно а не правно значење.¹³ Овај рад прихвата наведено мишљење и ограничава се на унилатералну хуманитарну интервенцију, па би се хуманитарна интервенција могла дефинисати као: „Прейња силом или ујојреба силе од сйране државе или зрује држава, у циљу сйречавања или заустављања масовних и тешких повреда основних људских йрава йојединаца који нису држављани државе која инйервенице, без йрисйанка државе на чијој йерийторији се инйервениција йредузима, и без одобрења Савећа безбедности УН.“

Покушаћемо да укажемо на основне елементе дефиниције унилатералне хуманитарне интервенције.

1) Оружана интервенција – хуманитарна интервенција подразумева употребу оружане силе, по чему се и разликује од сличних установа које за циљ имају интервенцију у унутрашње послове држава, али ненасилним мерама. Постоје мишљења да у појам хуманитарне интервенције треба укључити и претњу употребе оружане силе. У сваком случају, генерално се сматра да се у овај концепт не уклапају неоружане интервенције попут мирних протеста, дипломатских нота и слично.¹⁴

2) Субјекти интервенције – Постоје активни и пасивни субјекти хуманитарне интервенције.¹⁵ Активни субјекти су они који доносе одлуку и спроводе интервенцију на територији друге државе, и то могу бити држава, група држава или међународна организација. Међународне организације, било регионалне или ОУН, дуго су биле уздржане и нису се појављивале у улози активних субјеката. Оне такву улогу преузимају тек у последњој деценији XX века. Обично се подударају субјекти који доносе одлуку о интервенцији и они који је предузимају, мада може доћи и до размимоилажења – тада један субјект доноси одлуку, а други је спроводи у пракси.¹⁶ Пасивни

Kolb., Note on humanitarian intervention, *Affairs courantes et commentaries – Current issues and comments*, http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_849_kolb.pdf, 119.

¹³ Миленко Крећа, *Међународно јавно йраво*, Београд 2010, 189.

¹⁴ Б.Кривокапић, 55.

¹⁵ Н.Раичевић, 24.

¹⁶ *Ibid.*

субјекти су они на чијој се територији спроводи хуманитарна интервенција. Пасивни субјект је држава, и то обично политички, економско и војно слабија. Важно је напоменути да не постоји интервенција уколико се држава меша у послове дела своје популације која је једнострано прогласила независност од те државе.¹⁷

3) Хуманитарни разлози – Пошто хуманитарна интервенција дубоко задире у сувереност државе на чијој територији се спроводи, морају постојати озбиљни разлози за њено предузимање. Разлог због ког се интервенише је и *conditio sine qua non* ове установе, јер ако не постоји ваљан разлог, онда интервенција представља акт агресије.¹⁸ Постигнута је сагласност да разлог за предузимање интервенције представља кршење људских права, али није сигурно о ком квалитету и квантитету кршења се ради.

Најчешће се као повод за интервенцију наводе озбиљна и масовна кршења људских права. То значи да нису било каква кршења подобна да буду разлог за предузимање интервенције, већ само она која имају одређене квантитативне и квалитативне карактеристике. Тако се термин „озбиљна” односи на квалитативну, а „масовна” на квантитативну особину. Разни аутори покушали су да дају одговор на питање када се кршења људских права сматрају озбиљним. Углавном се сматра да су кршења озбиљна онда када одређена држава масивно крши основна људска права (нпр. масовна убиства, геноцид), дакле тражи се знатно кршење међународног хуманитарног права.¹⁹ Неки аутори широко одређују круг људских права која могу бити разлог за хуманитарну интервенцију, тврдећи да то могу бити „недела попут геноцида, озбиљних ратних злочина, масовног убиства, тортуре, и природна стања по Хобсовом схватању (рат свих против свих)“.²⁰ Са друге стране, термин „масовна“ односи се на број жртава који је погођен кршењем људских права. Да би кршење основних људских права било разлог за интервенцију, не може се односити само на поједине, изоловане случајеве већ мора обухватити већи број људи. Обично се не прецизира колики је тај број, али то никако не може бити једна особа, као што је сигурно да је у случају милиона убијених становника (случај Камбоџе) интервенција оправдана.²¹ Дакле, највећи број аутора једноставно истиче да треба да се ради о масовном, тј. распрострањеном кршењу људских права без посебног појашњења употребљених израза.²²

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*, 31.

¹⁹ Б.Кривокапић, 55.

²⁰ Fernando Teson „The Liberal Case for Humanitarian Intervention“, *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas* (Holzgreffe J.L. – Keohane R.O. eds.), Cambridge 2003, 95.

²¹ Н.Раичевић, 38.

²² Вид. нпр.: Advisory Council on International Affairs-Advisory Committee on Issues of Public International Law: Humanitarian Intervention (Dutch Report No. 13), The Hague, 2000,

4) Одсуство сагласности државе против које се интервенише – Хуманитарна интервенција постоји само ако држава на чијој територији се предузима није дала сагласност за такву интервенцију, У супротном, ако одобрење постоји, реч је о другој установи – интервенцији уз сагласност државе.

5) Унилатерализам – Без обзира на број држава које учествују у хуманитарној интервенцији, она остаје унилатерална докле год се предузима ван система УН. Проблем значаја одобрења ОУН-а за постојање хуманитарне интервенције појавио се тек након настанка ове универзалне међународне организације. Пре тога, у међународним односима није постојала организација која би одлучивала о употреби силе, осим Друштва народа у периоду између два светска рата. Али, тада овај проблем није долазио до изражаја.²³ Напред је наведено зашто непостојање одобрења ОУН сматрамо за елемент дефиниције хуманитарне интервенције.

Чак и присталице хуманитарне интервенције свесне су да се морају увести стриктна ограничења како би се спречиле могуће злоупотребе. То су заправо одређени принципи према којима интервенција треба да се управља. Ове принципе навела је Међународна комисија за интервенцију и државну сувереност (*eng. International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS*)²⁴, и то су, без неког одређеног редоследа:

1) Принцип правог овлашћења – поставља се питање ко има право да одобри оружану интервенцију? Према Повељи УН Савет безбедности је овлашћен да се бави мировним и безбедносним питањима. Међутим, СБ има „примарну“ али не и ексклузивну одговорност у материји очувања мира и безбедности. Према чл. 11 Повеље, одређена овлашћења у том смислу има и Генерална скупштина – додуше, Скупштина је овлашћена да доноси препоруке, не и правно обавезне одлуке. У сваком случају, Комисија налази да нема позванијег тела да одобри хуманитарну интервенцију од Савета безбедности.²⁵ Ипак, у случају унилатералне хуманитарне интервенције не постоји одлука Савета безбедности.;

2) Исправна намера – примарни циљ интервенције (без обзира на друге могуће мотиве држава које интервенишу) треба да буде заустављање и спречавање људске патње²⁶;

http://www.aiv-advies.nl/ContentSuite/upload/aiv/doc/AIV_13_Eng.pdf, p.29; Danish Institute of International Affairs, 11; S.D.Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*, University of Pennsylvania Press, 1996, 17.

²³ Н.Раичевић, 49.

²⁴ The Responsibility to Protect, *Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, December 2001, доступно на адреси <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (16.05.2014)

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

3) Исцрпљеност свих средстава – оружана интервенција мора да буде „последња опција“, дакле најпре треба да се искористе сва средства мирног решења кризне ситуације;

4) Сразмерност средстава – обим, трајање и интензитет планиране оружане интервенције треба да буду на довољном нивоу, али не и више од тога. Дакле, треба да постоји пропорција употребљених средстава (силе) и циља;

5) Разумни изглед на успех – треба утврдити да ли постоји разумна шанса да се војном интервенцијом поправи, а не погорша стање.

2. ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА И ПОВЕЉА УН

Хуманитарна интервенција представља изузетак од забране претње и употребе силе у међународним односима. Ово начело уређено је чланом 2 (4) Повеље УН који гласи: „Сви чланови се у својим међусобним односима уздржавају од претње или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе, или на сваки други начин несагласан са циљевима УН.“²⁷ Забрана употребе силе представља норму *jus cogens*-а и поседује универзалну важност. Ипак, није апсолутне природе већ трпи изузетке: колективне мере које, у складу са главом VII Повеље, предузима Савет безбедности, индивидуалну и колективну самоодбрану и мере против бивших непријатељских држава. Трећи изузетак је историјске природе пошто се односи на бивше непријатељске земље у Другом светском рату. И основно правило о забрани употребе силе, као и изузеци од овог правила, когентне су природе, што значи да се могу дерогирати само новонасталом нормом *jus cogens*-а (*jus cogens superveniens*).

За већину правника, даља расправа о легалности хуманитарне интервенције је окончана. Ништа у Повељи не даје могућност да једна таква интервенција буде допуштена. Ипак, одређена група међународноправних стручњака се не слаже са тим.²⁸ Око овог питања долази до сукоба два гледишта: класичног и реалистичког. Класично оријентисани писци поричу постојање права на хуманитарну интервенцију полазећи од норме о забрани употребе силе из члана 2(4) Повеље, која експлицитно предвиђа само два изузетка²⁹. Неки међу њима тврде и да се принцип неинтервенције уздигао

²⁷ *Charter of The United Nations*, доступно на адреси: <http://www.un.org/en/documents/charter/>(17.05.2014).

²⁸ J.L Holzgrefe. “The Humanitarian Intervention Debate“, *Humanitarian Intervention – Ethical, Legal and Political Dilemmas* (Holzgrefe J.L. –Keohane R.O eds.), Cambridge 2003, 37.

²⁹ Аутори који оспоравају доктрину хуманитарне интервенције су, између осталих: Ian Brownlie, “International Law and the Use of Force by State Revisited”, *Chinese Journal of International Law*, 1/ 2002, 1-19; W.D Verwey, “Humanitarian Intervention”, *The Current Legal Regulation of the Use of Force* (ed.A.Cassese), 1986, 57-75.; Aaron Schwabach, “The Legality of

до статуса норме *jus cogens*-а, дакле такве норме од које није допуштено одступање.³⁰ Са друге стране, реалисти уско тумаче члан 2 (4) Повеље.³¹ У прилог својој тврдњи о томе да Повеља имплицитно дозвољава хуманитарну интервенцију они посежу за одређеним аргументима.

Први аргумент базира се на уском тумачењу члана 2 (4) Повеље. Током Хладног рата неки аутори (углавном амерички) тврдили су да члан 2 (4) успоставља делимичну забрану и да треба да се тумачи у контексту целе Повеље, као и да забрана употребе силе зависи од функционисања система колективне безбедности под главом VII Повеље.³² Присталице хуманитарне интервенције тврде да се забрањује само употреба оне сила која угрожава територијални интегритет или политичку независност држава, или која није у складу са циљевима УН. Хуманитарна интервенција је по њима управо пример такве интервенције која не угрожава напред поменуте државне атрибуте и не противречи циљевима УН, па је према томе дозвољена.³³ Може се рећи да оправданост овог аргумента зависи од схватања шта представља територијални интегритет и политичку независност одређене земље. Присталице хуманитарне интервенције ове појмове схватају уже, а противници се опредељују за шире тумачење. Као пример ужег тумачења може се навести тврдња Д'Амата којом је оправдао инвазију САД на Панаму 1989.: "САД нису намеравале да колонизују, анексирају или припоје Панаму нити су то урадиле. Панама је била и остала независна земља и пре а и после интервенције."³⁴ Слично резонује и Тесон, који наводи да ако хуманитарна интервенција не резултира територијалним освајањем или политичким покоравањем, погре-

the NATO Bombing Operation in the Federal Republic of Yugoslavia", *Pace International Law Review*, 1999, 405-418.

³⁰ Jianming Shen, "The Non-Intervention Principle and Humanitarian Intervention under International Law", наведено према: Anthony D'Amato, "There is no Norm of Intervention or Non-Intervention in International Law: Comments", *Faculty Working Papers*, Paper 80, 2010, 33, <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1079&context=facultyworkingpapers>

³¹ Аутори који се залажу за хуманитарну интервенцију су, између осталих: W.Michael Reisman, "Humanitarian Intervention and Fledgling Democracies", *Fordham International Law Journal*, 18(3)/1994, 794-805.; D'Amato, "The Invasion of Panama Was a Lawful Response to Tyranny", *American Journal of International Law* 84/1990, 516-524.; Julie Mertus, "Reconsidering the Legality of Humanitarian Intervention: Lessons from Kosovo", *William&Mary Law Review*, 41(5)/2000, 1743-1787.

³² Christine Gray, „The Use of Force and International Legal Order“, in *International Law*, ed. by M.Evans, 2003, доступно на адреси: [http://www.jgu.edu.in/joss/PDF/TheUseofForceandtheInternationalLegalOrderinEvans\(InternationalLaw\).pdf](http://www.jgu.edu.in/joss/PDF/TheUseofForceandtheInternationalLegalOrderinEvans(InternationalLaw).pdf) (28.05.2014)

³³ Вид. нпр.: Richard Lillich, "Intervention to Protect Human Rights", *McGill Law Journal* 15(1969),205-219.; Anthony Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge University Press, 2005, 231.; Francis Kofi Abiew, *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, The Hague-London-Boston, 1999, 95.

³⁴ Anthony D'Amato, *The Invasion of Panama Was a Lawful Response to Tyranny*, 520.

шно је тврдити да је забрањена чланом 2(4).³⁵ Иако је овај аргумент подржан од стране разних стручњака, међународни судови и интернационални правници нису показали спремност да на овај начин ограниче домашaj члана 2(4) Повеље.

Са друге стране, противници хуманитарне интервенције опредељују се за шире тумачење текста Повеље. Тако, Шен (Shen) сматра да „територијални интегритет“ не може бити тумачен уско тако да се једино односи на неотуђивост државне територије. Он се пре односи на територијални суверенитет, достојанство и неповредивост територије. Слично томе, „политичка независност“ не подразумева само очување владе у некој држави. Овај термин обухвата и политички интегритет државе, њено достојанство и сувереност да управља својим унутрашњим и спољним пословима без икаквог страног уплитања.³⁶ Такође, Шахтер сматра да интервенција, иако краткотрајна, повређује суштину територијалног интегритета (право државе да контролише приступ својој територији). Слично, кад страна сила збаци владу независне државе ради се о акту који је уперен против политичке независности државе.

У прилог својим тврдњама противници хуманитарне интервенције наводе и познату пресуду Међународног суда правде у случају Крфски канал, којом је овај Суд одбацио тврдњу Велике Британије да је њена операција уклањања мина у албанским територијалним водама у складу са чланом 2(4) Повеље јер не угрожава ни територијални интегритет ни политичку независност Албаније.³⁷ Суд је овако уско тумачење одбацио, и нашао да је доктрина интервенције опасна јер је по природи ствари резервисана за најмоћније државе. Ова пресуда дуго је била тумачена на различите начине, или као потпуно одбацивање уског тумачења члана 2(4) Повеље, или као одбацивање само аргумента Велике Британије у конкретном случају.³⁸

Могло би се закључити да текстуално тумачење члана 2(4) Повеље ипак не даје коначан одговор на питање легалности хуманитарне интервенције. Шире тумачење више одговара правној сигурности која налаже да употреба силе не буде предмет арбитарних тумачења и дискреције. Ипак, оба тумачења су у складу са текстом члана 2(4) Повеље.

Такође, постоје мишљења да због израза „или на било који други начин супротан циљевима УН“ који је употребљен у завршном делу чл. 2 (4) Повеље,

³⁵ Fernando Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*, Transnational Publishers, New York 1997, p.151.

³⁶ J. Shen, *The Non-Intervention Principle and Humanitarian Interventions Under International Law*, у Н. Раичевић, 282.

³⁷ International Court of Justice, *The Corfu Channel Case (Merits)*, April 9. 1949, доступно на адреси: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=cd&case=1&code=cc&p3=90> (30.05.2014)

³⁸ Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford, New York, Oxford University Press, 2008, 32.

поменути члан забрањује само употребу оне силе која је у несагласности са циљевима УН прокламованим у првом члану Повеље.³⁹ Пошто је један од циљева УН заштита људских права, хуманитарна интервенција не може да потпада под забрану у чл. 2 (4) јер се и предузима ради остварења овог циља. Ако Савет безбедности не реагује и не спречи масовне повреде људских права, државе имају право да то ураде без његовог одобрења. Такво схватање није прихватљиво из више разлога. Пре свега, присталице хуманитарне интервенције се позивају на неке циљеве УН да би оправдали овакву интервенцију, не водећи притом рачуна да постоје и други циљеви УН. Тако, Дански институт сматра да се генерално формулисани циљ из чл.1 (3) никако не може изједначити са циљем очувања међународног мира и безбедности који је конкретизован кроз јасну забрану употребе силе у међународним односима.⁴⁰ Поред тога, поједини аутори примећују да везник „или“ у реченици „или на било који други начин супротан циљевима УН“ има сврху да допуни, пре него да услови, забрану неодобрене употребе оружане силе. Дакле, креатори Повеље имали су намеру да забране државама употребу силе како против територијалног интегритета и политичке независности других држава, тако и на било који други начин који није у сагласности са унапређењем људских права. Такође, додају да је супротна интерпретација овог члана Повеље двапут одбијена од стране Међународног суда правде.⁴¹

Дакле, коректно тумачење текста налаже да се члан 2(4) Повеље схвати тако да забрањује силу која је уперена против територијалног интегритета или политичке независности државе, и која није у складу са циљевима Повеље. Уколико употреба силе не повређује територијални интегритет или политичку независност, али је у супротности са циљевима Повеље, ипак је нелегална.

3. ДРУГИ МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ

Поред Повеље УН треба размотрити и друге међународне уговоре за које у теорији влада мишљење да могу послужити као правни основ за хуманитарну интервенцију. Иако ови уговори не помињу изричито хуманитарну интервенцију, неки аутори сматрају да ипак отварају могућност за интервенцију у циљу спречавања кршења људских права.

Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида (1948) понекад се тумачи на начин да охрабрује или дозвољава интервенцију против геноцидалних режима, што се заснива на члану I, који гласи: „Стране уговорнице

³⁹ Н.Раичевић, 286.

⁴⁰ Danish Institute of International Affairs, 82.

⁴¹ J.L.Holzgrefe, p.40.

слажу се да је геноцид, било да је почињен у миру или рату, злочин према међународном праву и обавезне су да га спрече и казне⁴². Поједини интернационалисти сматрају да овај члан пружа довољно покриће за државе да у циљу „спречавања и кажњавања“ злочина геноцида прибегну оружаном сили.⁴³ Јавља се дилема да ли се ово овлашћење држава односи на употребу оружане силе преко државних граница, или се у виду имају ненасилне мере описане у преосталом делу Конвенције, попут процесуирања, екстрадиције или економских санкција. Према Конвенцији, стране уговорнице могу спречити акт геноцида једино позивањем надлежних органа УН да предузму акцију коју они сматрају одговарајућом.⁴⁴ Дакле, немају право на унилатералну употребу оружане силе. Осим тога, чак и да Конвенција овлашћује уговорнице на употребу оружане силе ради спречавања геноцида, таква одредба би била ништава јер је у супротности са чланом 103 Повеље који изричито предвиђа да „у случају сукоба између обавеза чланице Уједињених нација на основу ове Повеље и њихових обавеза на основу било којег другог међународног споразума, превагу ће имати њихове обавезе из Повеље“.⁴⁵ Спречавање геноцида може се остварити и применом оружане силе, али само под условом да такву акцију одобри Савет безбедности УН.

Све четири Женевске конвенције у заједничком члану 1 позивају уговорнице да „поштују и обезбеде поштовање“ ових конвенција. Ако дође до тешких повреда Конвенције и Протокола I, уговорнице имају обавезу да „делују, заједнички и појединачно, у сарадњи са Уједињеним нацијама и у складу са Повељом Уједињених нација“. Дакле, уколико су почињене тешке повреде међународног хуманитарног права, државе су у обавези да предузму појединачну или заједничку акцију у сарадњи са Уједињеним нацијама и у складу са Повељом (Протокол I, члан 89). Од значаја за оцену легалности хуманитарне интервенције су и Додатни протоколи из 1977. године. Према Преамбули Додатног протокола I, „ниједна одредба овог Протокола или Женевских конвенција од 12. августа 1949. године не може бити протумачена тако да оправдава или одобрава било који акт агресије или друге употребе силе који није у складу са Повељом Уједињених нација...“.⁴⁶ Чл. 3 Додатног протокола II забрањује позивање на било коју његову одредбу у циљу угрожавања суверенитета држава, или ради оправдања било које друге интер-

⁴² Ian Hurd, „Is Humanitarian Intervention Legal? The Rule of Law in an Incoherent World“, *Ethics & International Affairs*, 25/2011, 299.

⁴³ Видети: William A. Shabas, *Genocide in International Law*, Cambridge, 2000, 496; Matthew C. Waxman, *Intervention to Stop Genocide and Mass Atrocities*, Council on Foreign Relations, Council Special Report 49, 2009, 9.

⁴⁴ Члан VIII Конвенције

⁴⁵ Н. Раичевић, 308.

⁴⁶ *Ibid.*, 306.

венције у оружани сукоб или у унутрашње односно спољне послове државе уговорнице. Узимајући у обзир ове одредбе, можемо закључити да Женевске конвенције не само да не могу послужити као правни основ унилатералне хуманитарне интервенције, већ такве интервенције имплицитно забрањују.

Уговори о оснивању Организације америчких држава (ОАД) и Афричке Уније (АУ) такође се у теорији наводе као могући основи допуштености хуманитарне интервенције, јер омогућавају предузимање принудне колективне акције против сопствених држава чланица.⁴⁷ Уставни акт Афричке Уније ствара „право Уније да интервенише у државама чланицама сходно одлуци Скупштине АУ у тешким околностима, попут: ратних злочина, геноцида и злочина против човечности.“⁴⁸ Ово није индивидуално право држава чланица већ колективно право Уније, тако да не може да послужи као правни основ унилатералне хуманитарне интервенције.⁴⁹ АУ још није користила своје овлашћење, али по свему судећи оно ствара правно дозвољену могућност хуманитарне интервенције међу државама чланицама. Са друге стране, Повеља ОАД не иде тако далеко: она изричито забрањује интервенцију у унутрашње и спољне послове друге државе, из било којих разлога.⁵⁰ Али, Организација се такође обавезује да подржава демократску владавину у државама чланицама, описујући демократску владавину као неодојиву од поштовања људских права.⁵¹ Ови елементи могли би да послуже као основ права на интервенцију у циљу заштите људских права и демократије, али то је мало вероватно. Пре се може рећи да ОАД има овлашћење да осуди владу државе чланице која крши људска права, али не и да предузме оружану интервенцију: највише што може да уради је да искључи такву државу из организације.

4. ОБИЧАЈНО ПРАВО

Постоје мишљења да основ унилатералне хуманитарне интервенције треба потражити у обичајном праву. При том, постоје две школе мишљења. По једном, право на хуманитарну интервенцију постојало је као обичајна норма и пре усвајања Повеље УН и наставило је да егзистира паралелно са тим уговором. Са друге стране, по неким интернационалистима не постоји

⁴⁷ I.Hurd, 300

⁴⁸ Constitutive Act of the African Union, Article 4(h), доступно на адреси: http://www.au.int/en/sites/default/files/ConstitutiveAct_EN.pdf (25.08.2014).

⁴⁹ I.Hurd, 300

⁵⁰ Текст Повеље доступан на адреси: http://www.oas.org/dil/treaties_a-41_Charter_of_the_organization_of_american_states.htm#ch2 (28.05.2014)

⁵¹ Inter-American Democratic Charter, September 11, 2001 Lima, Peru, http://www.oas.org/charter/docs/resolution1_en_p4.htm (27.05.2014)

континуитет између традиционалног обичајног права на хуманитарну интервенцију и данашње обичајне норме.⁵²

Како би дошли до одговора на питање да ли је право на хуманитарну интервенцију постало део обичајног права, потребно је да размотримо да ли су испуњени услови за настанак обичаја. Пошто је за настанак обичајног правила неопходно постојање два елемента, материјалног (*corpus*), који представља одређену праксу, и субјективног (*animus*) који подразумева свест о обавезности, оба ова елемента биће испитана да би се утврдило да ли је заиста након усвајања Повеље УН дошло до стварања обичајног права на унилатералну хуманитарну интервенцију. Поставља се питање шта чини праксу државе у смислу материјалног елемента обичајног правила? Комисија за међународно право навела је следећа документа као доказ о постојању међународног обичајног права: „Уговори, одлуке националних и међународних судова, национална легислатива, дипломатска кореспонденција, мишљења националних правних саветника, пракса међународних организација.”⁵³

Да би пракса била конститутивни елемент обичаја, потребно је да испуњава одређене квалитете. То су заправо одређени услови, који се са становишта њихове природе могу поделити на квантитативне и квалитативне. Најпре, тражи се да пракса држава буде *ијрајна* и *ојшиа*. То су квантитативни услови. Ове карактеристике биће испитане да би се утврдило да ли постојећа пракса задовољава услове за настанак обичајног права на хуманитарну интервенцију.

4.1. Трајност и општост праксе

Са временског аспекта, потребно је да прође одређени период да би могли да говоримо о трајности праксе. У класичном међународном праву захтевало се да пракса буде дуготрајна. Данас је захтев за дуготрајношћу праксе изгубио свој рационални основ јер државе много чешће ступају у контакт него што је то било случај у класичном праву, тако да није потребно да прође много времена да би настао обичај.⁵⁴ То је довело до стварања тзв. „инстант“ обичаја, који настају у релативно кратком периоду са ослонцем на резолуције донете у оквиру међународних организација, посебно у Организацији уједињених нација. Са становишта трајања, могло би се рећи да пракса испуњава услов за настанак обичајног права на предузимање хуманитарне интервенције. Таква пракса постоји већ три и по деценије уз постојање одре-

⁵² Н.Раичевић, 310.

⁵³ Видети: Yearbook of the International Law Commission, Vol.II, p.368, [http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1950_v2_e.pdf](http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1950_v2_e.pdf) (27.08.2014).

⁵⁴ М.Крећа, 89.

ђеног континуитета, јер се скоро сваке деценије десила по једна хуманитарна интервенција.⁵⁵

Што се тиче општости праксе, потребно је да обичајно правило прихвати већина држава. У извештају Међународног удружења правника каже се да пракса мора бити „распрострањена и репрезентативна“.⁵⁶ Дакле, потребно је да буде укључена већина држава. То не значи да се тражи да све државе буду укључене у такво понашање, „пракса не мора да буде универзална... општа пракса је довољна“.⁵⁷ Већина о којој се ради треба да буде репрезентативна, дакле већина у којој су заступљени сви главни правни системи и цивилизације савременог света. По речима Међународног суда правде пракса мора „укључивати оне државе чији су интереси посебно погођени“.⁵⁸ Критеријум репрезентативности има два аспекта – позитивни и негативни. По позитивном, уколико су све посебно заинтересоване државе заступљене у пракси или се прећутно са њом слажу, није потребно да учествује већина држава. Са негативног аспекта, настанак обичаја може да спречи одређена важна држава.⁵⁹

Једнообразност, тј. конзистентност одређеног понашања значи да државе које су укључене у стварање обичаја треба да се понашају на истоветан начин у истим или сличним ситуацијама. Према извештају Комитета, пракса „мора бити стварно јединствена, интерно и колективно“. Да би пракса била интерно јединствена, потребно је да свака држава чије се понашање посматра треба да поступа на исти начин у свим ситуацијама у којима је укључена у ту праксу. Колективна једнообразност значи да се различите државе не смеју суштински другачије понашати.⁶⁰ Имајући у виду разлоге због којих се најчешће предузима хуманитарна интервенција, као и праксу држава, тешко да је овај услов за настанак обичаја испуњен. Упркос кршењу људских права у многим земљама хуманитарна интервенција је изостала.⁶¹ Очигледан пример је политика апартхејда у Јужној Африци. Такође, у Турској постоји прогањање Курда које је суровије, дуготрајније и масовније од прогањања

⁵⁵ Н. Раичевић, 320.

⁵⁶ International Law Association, Final Report of the Committee on Formation of Customary (General) International Law (Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law), London Conference 2000, Principle 13, 21.

⁵⁷ *Ibid.*, Principle 14, Commentary (a), 24.

⁵⁸ International Court of Justice, North Sea Continental Shelf Case, 1969, (Judgment), 20. February 1969, para. 74.

⁵⁹ ILA Committee Report, Principle 14, Commentary (e), 26.

⁶⁰ *Ibid.*, Principle 13, 21.

⁶¹ Тако, Марфи налази да нема консензуса међу државама да УН, регионалне организације или државе имају обавезу интервенције по обичајном праву нити да пракса то доказује, а затим наводи листу 29 држава у којима међународна заједница није интервенисала упркос масовном кршењу људских права у тим државама: S.D. Murphy, 296.

Албанаца на Косову, а хуманитарна интервенција је ипак предузета против Југославије а не против Турске.⁶² Ови примери нам говоре да ретко, скоро никад до предузимања интервенције долази из чисто хуманитарних разлога. Напротив, државе се одлучују на интервенцију ради заштите својих националних интереса, па се дешава да у некој земљи дође до тешког кршења људских права а да на то нико не реагује због непостојања интереса. Из досадашње праксе држава јасно се може уочити потпуно одсуство интерне једнообразности. Примера ради, велике силе попут САД, Велике Британије и Француске имале су капацитета да у другим деловима света предузму акције као оне у Ираку и Југославији, али оне то нису учиниле.⁶³ Такође, о колективној једнообразности се не може ни говорити. Да би постојала таква конзистентност, потребно је да се државе које су релевантне за питање хуманитарне интервенције понашају на истоветан начин. Међутим, то није случај. У послератном периоду, Русија и Кина ниједном нису предузеле хуманитарну интервенцију и увек су се противиле таквој пракси других држава. Из свега наведеног може се закључити да не постоји конзистентност праксе (ни интерно, ни колективно) што је сметња за настанак обичајног правила.

4.2. Свест о правној обавезности

Свест о правној обавезности (*opinio juris sive nescitatis*) представља субјективни елемент у процесу настајања обичајног правила. Да би пракса постала обичајно правило, потребно је да је прати убеђење о правној обавезности таквог понашања. Уколико нема таквог убеђења, реч је о тзв. простим или пуким обичајима. Да би испитали *opinio juris* у случају хуманитарне интервенције, потребно је да се осврнемо на ставове држава и група држава, како оних које су се позивале на ову доктрину, тако и трећих држава.

Индија, као држава која је прва предузела хуманитарну интервенцију, није се том приликом изричито позвала на доктрину хуманитарне интервенције.⁶⁴ Своју интервенцију у Источном Пакистану 1971. године образложила

⁶² V Baranovsky, Humanitarian Intervention: Russian perspectives, Pugwash Occasional Papers, vol.2, no.1, 8. доступно на адреси: <http://www.pugwash.org/publication/op/opv2n1.html> (01.06.2014).

⁶³ Б. Кривокапић, 328.

⁶⁴ Након избора у Пакистану 1970. године дошло је до поделе земље и проглашења независности Бангладеша. Индијска влада пружила је подршку бангладешкој борби за ослобођење од Пакистана. Индија је отворила границу са Бангладешом да би се омогућио приступ избеглицама. Током новембра 1971. године учестали су погранични инциденти између Индије и Пакистана, да би почетком децембра Пакистан извршио превентивни ваздушни напад дубоко на територији свог суседа. Подстакнута тим догађајима Индија је извршила инвазију на Пакистан. Видети: The Report of International Commission of Jurist, *The events in East Pakistan, 1971: A Legal Study*, Geneva, The Commission, 1972., http://www.globalwebpost.com/genocide1971/docs/jurists/1_preface.htm (3.09.2014).

је коришћењем права на самоодбрану.⁶⁵ Индија је, додуше, своју акцију пред Саветом безбедности правдала и „хуманитарним разлозима“, али ти наводи касније су избачени из записника, на захтев ове државе. Питање индијске интервенције у Пакистану расправљано је у Савету безбедности и Генералној скупштини. Том приликом, Совјетски савез је у потпуности подржао интервенцију, као и став Индије да је Пакистан повредио њен територијални интегритет. САД су осудиле интервенцију, наводећи да иако је грађански рат у Пакистану проузроковао патњу милиона људи и створио огроман број избеглица, није требало употребити силу, већ наћи политичко решење.⁶⁶

У случају интервенција у Камбоџи и Уганди, актери интервенције истicali су теорију о два рата.⁶⁷ Први рат водиле су оне против суседних држава и правдале су га самоодбраном због претходног оружаног напада на своју територију, док је други био грађански рат које је водило незадовољно становништво против влада које су их угњетавале и који су заправо и довели до збацивања тих тиранских влада.⁶⁸ Вијетнам је своју интервенцију могао да образложи хуманитарним мотивима, али то није учинио. Такође, већина држава подржала је теорију о два рата, док СССР ниједном није вијетнамску употребу силе правдао доктрином унилатералне хуманитарне интервенције. Извесно је да хуманитарни мотиви нису оно што је преовладало у интервенцији Вијетнама. Као што Вилер каже: „Ако је примарност хуманитарних мотива оно што дефинише легитимну хуманитарну интервенцију, онда овај случај не пролази тест“.⁶⁹

Дакле, у погледу *opinio iuris*-а нема никаквих дилема. Одмах се учача да ни Вијетнам а ни оно мало држава које су подржале интервенцију нису јасно изговориле ништа што личи на право хуманитарне интервенције, што недвосмислено показује да је изостала потврда било каквог права на хуманитарну интервенцију.

Став председника Танзаније Њеререа о интервенцији његове државе у Уганди такође је заснован на теорији о два рата: први је био између његове

⁶⁵ Н.Раичевић, 332-333.

⁶⁶ F.K. Abiew, p.116.

⁶⁷ Угандске трупе извршиле су инвазију на Танзанију октобра 1978.год. и тако започеле рат који ће потрајати осам месеци и означити крај режима Идија Амина. Танзанија није очекивала ову инвазију и реаговала је потискивањем угандских снага на територију око реке Кагере. Наведено према: D.G.Acheson-Brown, *The Tanzanian Invasion of Uganda: A Just War?*, доступно на адреси: <http://www.unomaha.edu/itwsjr/ThirdXII/AchesonBrownTanzaniaVoll2.pdf> (19.08.2014); Децембра 1978. Вијетнам је извршио инвазију на Камбоџу и збацио режим Црвених Кмера, који је у неколико наврата повређивао вијетнамску границу. За време режима Црвених Кмера (1975-1979) почињен је геноцид над,како се процењује, шестином становништва Камбоџе. Вид.: K.Grimstad, 35.

⁶⁸ Б.Кривокапић, 333.

⁶⁹ Nicholas J.Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford University Press, 2000, 105.

државе и Уганде и он је представљао реализацију права на самоодбрану проузроковано угандском агресијом крајем 1978. године, а други рат су водили угандски побуњеници и он је од стране танзанијског шефа државе окарактерисан као „рат за ослобођење“.⁷⁰ Поред тога, интервенција је правдана и кажњавањем председника Амина (пошто је ОАЈ то пропустила да учини), као и подршком угандским избеглицама. Што се тиче реакције међународне заједнице, Танзанији нису упућиване критике због ове интервенције. Државе се углавном нису директно изјашњавале о легалности танзанијске интервенције. Тако, док су интервенције Индије и Вијетнама критиковане од стране бројних држава, само је неколико држава критиковало танзанијску интервенцију.⁷¹

Почетком 90-их година прошлог века поново је предузета хуманитарна интервенција против једне азијске државе, овог пута Ирака. Ради се о интервенцији коалиционих снага у Ираку (1991-1992).⁷² Међутим, ова интервенција је у много чему специфична у односу на претходне случајеве.⁷³ Најпре, за разлику од претходних интервенција није предузета од стране суседних држава, већ оних које припадају западној хемисфери – САД, Велике Британије и Француске. Затим, одређену улогу имао је и Савет безбедности. Наиме, Савет је својом Резолуцијом 688 кршење људских права у Ираку прогласио „претњом међународном миру и безбедности“ што раније није био случај. Управо је овај моменат послужио неким ауторима као доказ тврдње да ова интервенција спада у примере хуманитарних интервенција по одобрењу Савета безбедности. Међутим, таква тврдња није оправдана јер је Савет овом резолуцијом само осудио кршење људских права, а није дозволио употребу оружане силе ради заустављања њиховог кршења. Изјаве САД, Велике Британије и Француске о правном основу њихове интервенције у Ираку нису подударне. Све три државе слагале су се у једном, да никакво даље овлашћење Савета безбедности осим Резолуције 688 није потребно.⁷⁴ Међутим, и поред својих широких овлашћења, коалиција није тврдила да је имала право да помаже Курдима у војној акцији против Ирака. Резолуција 688 говори само о хуманитарним мерама, па је коалиција ограничена на достављање хума-

⁷⁰ Н. Раичевић, 219.

⁷¹ Danish Institute of International Affairs, 89.

⁷² Режим Садама Хусеина у Ираку систематски је уништавао курдска насеља како би спречио побуну и стварање независне курдске државе. Након што је Ирак 2. августа 1990. године извршио инвазију на Кувајт и прогласио га својом покрајином, Савет безбедности донео је више резолуција у којима је осудио ирачку агресију и затражио повлачење ирачких трупа из Кувајта. Пошто се Ирак оглушио о те захтеве, СБ је усвојио Резолуцију 678 којом је овластио државе чланице да у сарадњи са кувајтском владом предузму све неопходне мере како би поново успоставиле међународни мир и безбедност у том региону. Сходно тој резолуцији, коалиција држава је 16. јануара 1991. године отпочела војну акцију против Ирака, познату под називом „Пустињска олуја“ (*eng. Desert Storm*). Вид. F.K. Abiew, 146.

⁷³ Н. Раичевић, 225

⁷⁴ *Ibid.*, 232.

нитарне помоћи.⁷⁵ Резолуција се није изричито позвала на главу VII Повеље, нити је посебно овластила војну коалицију да креира „заштићене зоне“ (eng. „safe heavens“) које су након тога установљене.⁷⁶

Из изјава актера интервенције, само се код Француске може пронаћи *opinio iuris* о постојању права на унилатералну хуманитарну интервенцију. САД и Велика Британија су углавном сматрале да се правни основ њихове акције налази у одобрењу УН. Што се тиче међународне реакције на интервенцију, чак и неке државе које су подржале Резолуцију 688 нису је виделе као инструмент који изричито допушта употребу војних снага у Ираку. Државе су већином биле веома брижне да не створе преседан који ће дати легитимитет интервенцијама Савета безбедности само на хуманитарним основама.⁷⁷

Ни у случају НАТО бомбардовања Југославије актери се нису сложили о правном основу интервенције. Као и раније дешавало се да једна иста држава истиче различите правне основе интервенције.⁷⁸ Из изјава званичника НАТО-а може се закључити да су сматрали да је хуманитарна интервенција коју су предузели легална, али се ипак нису позвали на Повељу, нити на било који извор међународног права. Од свих учесника само се Белгија изричито позвала на доктрину хуманитарне интервенције. Белгијска влада тврдила је да је НАТО интервенција заснована на доктрини хуманитарне интервенције која би требало да се развије и прихвати како би *jus cogens* вредности могле да буду на прави начин заштићене од стране међународне заједнице.⁷⁹ Међутим, остали актери интервенције били су много опрезнији у својим изјавама и војну акцију су правдали другим правним основама. Индикативно је и то да неке државе које су имале пресудну улогу у бомбардовању Југославије (САД, Немачка и Француска) поричу било какав прецедентни карактер те интервенције.⁸⁰ Француска је чак инсистирала да у будућности НАТО мора да се уздржи од употребе силе у ситуацијама кад не постоји одобрење Савета безбедности, а не ради се о самоодбрани.⁸¹

⁷⁵ Marry Ellen O’Connel, „Continuing Limits on UN Intervention in Civil War“, *Indiana Law Journal*, 67(1992)/4, 907-908.

⁷⁶ Richard Lillich, „The Role of the UN Security Council in Protecting Human Rights in Crisis Situations: UN Humanitarian Intervention in the Post-Cold War World“, *Tulane J. of Int’l & Comp. Law*, 3(1994)/2, 6.

⁷⁷ Н.Раичевић, 235.

⁷⁸ *Ibid.*, 335.

⁷⁹ Maya Stanylova, „Has humanitarian Intervention Become an Exception to the Prohibition on the Use of Force in Article 2(4) of the UN Charter?“, Edinburgh, ., доступно на адреси: http://archive.atlantic-community.org/app/webroot/files/articlepdf/Stanylova_Humanitarian%20Intervention.pdf (08.06.2014.), 10.

⁸⁰ Н.Раичевић, 335.

⁸¹ Jane Stromseth, „Rethinking Humanitarian Intervention: The Case for Incremental Change“, *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas* (Holzgreffe J.L.-Keohane R.O eds.), Cambridge 2003, 239.

Чланице НАТО-а правдале су употребу силе против територијалног интегритета Југославије Резолуцијом 1199 у којој Савет безбедности тврди да је предстојала хуманитарна катастрофа, посебно се осврћући на масовни егзодус са Косова.⁸² Британски министар спољних послова Робин Кук је навео: „правни основ за нашу интервенцију је тај да међународна заједница има право да употреби силу у случају неодољиве хуманитарне потребе”.⁸³ Али, поставља се питање на који начин се у овом случају испољава свест међународне заједнице о таквом праву. Резолуције СБ усвојене на основу главе VII Повеље нису представљале одобрење Савета за употребу силе: пре су представљале доказ да је заједница држава препознала „неодољиву хуманитарну потребу” да дела.⁸⁴ Напори држава учесника интервенције да унилатералну операцију вежу за резолуције Савета безбедности, уместо да се позову на опште међународно право или још конкретније за доктрину хуманитарне интервенције, показују да су ове државе свесне да је одобрење Савета безбедности нужно за њихову интервенцију.⁸⁵

Државе су имале прилику да се изјасне о НАТО операцији у Југославији на два састанка која је тим поводом организовао Савет безбедности.⁸⁶ Неколико држава је подржало интервенцију, међу којима су Немачка, Словенија, Албанија, Малезија. Поједине државе (Норвешка, Аустралија, Аустрија и Мађарска) су изван Савета безбедности безрезервно подржале интервенцију НАТО-а. Међутим, значајна група држава изразила је своје противљење акцији у Југославији. Русија и Кина оштро су се супротставиле интервенцији, а поред ове две земље своје противљење изразиле су и Индија, Белорусија, Намибија и Куба. Са друге стране, Бразил, Аргентина и Габон нису пружили очигледну подршку интервенцији на Косову, али је нису ни отворено критиковали. Примећује се, ипак, да није било снажне опозиције према интервенцији међу већином чланица УН.⁸⁷ Такође се наводи да ниједна држава или група држава није предузела корак којим би показала своје противљење интервенцији НАТО-а – није тражила хитан састанак Генералне скупштине⁸⁸. Дакле, може бити речи о нечему што личи на зачетак права на унилатералну

⁸² Vera Gowlland-Debbas, „The Limits of Unilateral Enforcement of Community Objectives in the Framework of UN Peace Maintenance“, *European Journal of International Law*, 11(2000)/2, 372.

⁸³ Наведено према: N.J.Wheeler., *Unilateral Humanitarian Intervention and International Law*, доступно на адреси: http://comum.rcaap.pt/bitstream/123456789/1396/1/NeD105_Nicholas-JWheeler.pdf(28.08.2014), 211

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*, 373.

⁸⁶ Н.Раичевић, *op.cit.*, стр. 256.

⁸⁷ Antonio Cassese, “Ex Injuria Ius Orbitur: Are We Mowing towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?”, *EJIL*, 1999, доступно на адреси: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/575.pdf>, (21.08.2014), 28

⁸⁸ *Ibid.*, 29.

интервенцију у свести међународне заједнице. Ипак, такво право још није довољно кристализовано да би могли да говоримо о обичајном праву на хуманитарну интервенцију. Све ово показује да државе које су интервенисале у Југославији нису сматрале да су тиме оствариле своје изворно право на хуманитарну интервенцију. Да су сматрале да им такво право припада, интервенцију не би правдале резолуцијама Савета безбедности или још шире, општим међународним правом.

Потребно је истражити и генералне ставове држава о доктрини хуманитарне интервенције. Тако, Милер, бивши главни правни саветник у Министарству одбране САД, наводи да се САД обично нису ослањале на концепт хуманитарне интервенције као правни основ за употребу силе, јер су биле свесне да би то био мач са две оштрице. Позивањем на хуманитарну интервенцију настао би ризик да се и друге државе позову на тај концепт у случајевима када употребу силе не могу другачије оправдати. Отуда, хуманитарна интервенција представља „клизаву стрмину“ услед чега су САД биле веома обазриве у њеном призивању.⁸⁹ Британци су такође скептични у вези постојања права на унилатералну хуманитарну интервенцију. Комитет за спољне послове Доњег дома британског парламента одбацио је схватања аутора који тврде да је створено ново обичајно правило које допушта хуманитарну интервенцију сматрајући га „сувише амбициозним“, и закључио да „доктрина хуманитарне интервенције има, у најмању руку, слабу основу у савременом међународном праву...“.⁹⁰ Међутим, о питању унилатералне хуманитарне интервенције недавно се изјаснила и Канцеларија за спољне послове и Комонвелт, па је у одговору на питање Комитета о свом ставу према хуманитарној интервенцији навела да је „могућа интервенција у изузетним случајевима када Савет безбедности не жели или не може да спречи хуманитарну катастрофу.“ Таква интервенција била би допуштена под одређеним условима.⁹¹

Русија и Кина, сталне чланице Савета безбедности и државе са великим економским и војним капацитетима оштро сеprotиве унилатералној хуманитарној интервенцији. Обе државе посебно тешко су критиковале операцију НАТО-а у Југославији. Русија заправо не подржава хуманитарну интервенцију

⁸⁹ J.A. Miller, „NATO’s Use of Force in the Balkans“, *New York Law School Law Review*, 45/2000; наведено према: Н. Раичевић, 337.

⁹⁰ House of Common’s Foreign Affairs Select Committee, Fourth Report on Kosovo: HC 28-I/II (2000), доступно на адреси: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm199900/cmselect/cmfa/28/2802.htm>>, para. 132. (15.06.2014)

⁹¹ Further supplementary written evidence from the RT Hon Hugh Robertson MP, Minister of State, Foreign and Commonwealth Office: humanitarian intervention and the responsibility to protect (USA19), доступно на адреси: <http://justsecurity.org/wp-content/uploads/2014/01/Letter-from-UK-Foreign-Commonwealth-Office-to-the-House-of-Commons-Foreign-Affairs-Committee-on-Humanitarian-Intervention-and-the-Responsibility-to-Protect.pdf> (16.06.2014)

уколико се не ради о директном угрожавању њених интереса.⁹² Такође, Индија је избегла да своју акцију у Источном Пакистану оправда доктрином хуманитарне интервенције. Критиковала је операцију НАТО-а у Југославији заједно са Русијом и Кином, када је током расправе у Савету безбедности о интервенцији НАТО-а у СР Југославији јасно истакла да, иако НАТО бомбардујући Југославију тврди да то чини у име међународне заједнице и човечанства, већ само противљење Русије, Кине и Индије говори да НАТО нема подршку половине човечанства.⁹³ Имајући у виду велике потенцијале ове три државе може се сматрати да оне представљају посебно заинтересоване државе у сфери хуманитарне интервенције, па је њихово негирање постојања овог права веома значајно и практично поништава аргументе аутора који тврде да постоји *opinio juris* о праву на унилатералну интервенцију. Као једну од ретких држава које се позивају на хуманитарну интервенцију можемо навести Француску. Поједини званичници ове земље чак истичу да постоји право и дужност да се интервенише.⁹⁴ Ипак, када је 1994. године требало да интервенише у Руанди, Француска је навела да ће то учинити само ако добије изричито одобрење Савета безбедности.⁹⁵

Током 90-их година прошлог века многе државе које су желеле да предузму хуманитарну интервенцију тражиле су одобрење Савета безбедности за такву акцију. Сумирајући ставове држава можемо закључити да не постоји *opinio juris* о постојању права на унилатералну хуманитарну интервенцију. Државе које су интервенисале уздржавале су се од позивања на хуманитарну интервенцију и своје акције правдале другим правним основама. Већина држава у свету противи се пракси хуманитарне интервенције, укључујући и Русију, Индију и Кину у којима живи пола светског становништва. Може се утврдити да већина интернационалиста сматра да се унилатерална хуманитарна интервенција једне државе или групе држава не може заснивати на обичајном праву. Међутим, не треба ни занемарити чињеницу да међу правним и политичким ауторитетима нараста уверење које би убудуће могло да формализује обичајно право као право на такве интервенције.⁹⁶

5. ЗАКЉУЧАК

У савременом међународном праву не постоји правни основ за хуманитарну интервенцију без одобрења Савета безбедности УН.

⁹² Baranovsky, 4-5.

⁹³ UN Security Council Resolution, 3989th Meeting, 26 March 1999, Doc S/PV. 3989, 15-16.

⁹⁴ F. K. Abiew, 235.

⁹⁵ Н. Раичевић, 338.

⁹⁶ С. Савић, 23.

Текстуално тумачење члана 2(4) Повеље не разјашњава у потпуности дилему да ли хуманитарна интервенција може у одређеним случајевима бити легална. Сам текст се може протумачити тако да даје за право и присталицама и противницима ове доктрине. Ипак, шире тумачење норме о забрани употребе силе више је у складу са правном сигурношћу. Може се рећи да није у складу са начелом правне сигурности тврдња да члан 2(4) Повеље забрањује само оружану силу која нарушава територијални интегритет или политичку независност држава, или која није у складу са циљевима УН. Аргумент да је хуманитарна интервенција допуштена Повељом јер се врши ради остваривања једног од циљева УН такође је неприхватљив. Тиме се заштити људских права даје предност у односу на очување међународног мира и безбедности, а такође се имплицира да се сваки од циљева у чл. 1(3) Повеље може остварити унилатералном употребом силе.

Неефикасност система колективне безбедности УН не може да буде правни основ хуманитарне интервенције. Из припремних радова за израду Повеље не види се намера њених твораца да допусте државама супсидијарну надлежност у предузимању принудних акција када Савет безбедности из неког разлога то не учини. У таквој ситуацији супсидијарну надлежност имају други органи, а пре свега Генерална скупштина УН.

Основ допуштености хуманитарне интервенције не можемо наћи ни у међународним уговорима о људским правима. Ови уговори предвиђају систем међународног надзора над поштовањем својих одредаба, али се нигде не помиње могућност употребе оружане силе у случају повреде људских права.

Пошто међународно уговорно право не може бити основ допуштености хуманитарне интервенције, њене присталице покушавају да докажу да је право на унилатералну интервенцију део обичајног права. Присталице тезе о хуманитарној интервенцији као новонасталој обичајној норми тврде да је након Другог светског рата настало ново обичајно правило које је заменило одредбе Повеље УН и допустило хуманитарну интервенцију као нови изузетак од забране употребе силе. Међутим, испитивање интервенција које се наводе као примери унилатералних интервенција после Другог светског рата не подупире такве тврдње. Пракса није била општа јер је у њу укључен релативно мали број држава, а такође није било ни једнообразности јер су се поједине државе понашале потпуно различито у сличним ситуацијама. Још је теже утврдити *opinio juris* јер се само мали број држава позвао на доктрину хуманитарне интервенције. Актери су углавном истицали друге правне основе, а често су постојала и различита оправдања појединих интервенција од стране њених учесника. Из свега наведеног може се закључити да унилатерална хуманитарна интервенција нема упориште у обичајном праву.

Правни основ хуманитарне интервенције не може се наћи ни у уговорном ни у обичајном међународном праву. Будући да је хуманитарна интервенција резултат супротстављености два принципа – суверености и заштите људских права, питање је којем од та два принципа дати предност. Присталице хуманитарне интервенције њен правни основ покушавају да пронађу и у моралним разлозима. Међутим, то више није питање легалности већ легитимности.

Међународна заједница свакако не сме да остане имуна на кршења људских права која се догађају у некој земљи. Међутим, једини начин да се тим кршењима стане на пут јесте интервенција која мора да задовољи одређене услове, а између осталог за такву интервенцију неопходно је одобрење Савета безбедности као органа задуженог за очување међународног мира и безбедности.

*Jelena M. Vlajnić, Ph.D. Student
University of Belgrade
Faculty of Law Belgrade
jel.vlajnic@gmail.com*

Legal Basis for Unilateral Humanitarian Intervention

Abstract: *In this paper, the author examines whether there is a legal basis for unilateral humanitarian intervention in contemporary international law. The legality of unilateral humanitarian intervention will be examined from two perspectives, from the point of Treaty International Law and Customary International Law, since these are two main sources of international law. The author first deals with some general issues, such as the historical development of the concept, the concept and elements of the concept of humanitarian intervention. Then the UN Charter and certain international documents will be analyzed, in order to determine whether there is a legal basis for unilateral intervention in Treaty Law. The starting point of the analysis will be the norm prohibiting the use of force contained in the Article 2(4) of the Charter, and will be presented arguments in favor and against the extensive interpretation of this norm by some theorists. After that, the provisions of certain international documents, for which it is believed in the theory that can serve as a legal basis for humanitarian intervention, will be analyzed. Finally, the state practice will be examined in order to determine the veracity of the claim that the right to humanitarian intervention belongs to a body of rules of customary law. Since the elements of customary rule are practice and opinio juris, state practice will be explored from the standpoint of both of these elements.*

Key words: *Humanitarian intervention, Legal basis, The UN Charter, International Treaty Law, International Customary Law.*

Датум пријема рада: 17.05.2016.